

ספרים חדשים בנושאי עתונות ותקשורת

עולם פתוח: חיוב ושלילה

ניב אחיטוב, עולם ללא סודות: על חברת המידע הפתוח, עם עובד - סדרת עתידות, תל אביב 2001.

מיכאל קרן

על פרטיות פרה קדושה. בסופו של דבר, הוא טוען, יהיה על הציבור לשאול מהו הרווח הצפוי מהצבת מגבלות על התביעה לפרטיות, והספר מצביע על רווחים רבים כאלה. אם נתכונן לקראת חברת המידע הפתוח

ניב אחיטוב

על חברת המידע הפתוח

בספרו של קפקא "המשפט" מביע גיבור הספר יוסף ק', המצוי בשליטתה של מערכת משפטית אימתנית, את רצונו לפגוש פעם אחת לשם שינוי באדם שלא הכיר אותו - את יוסף ק' - קודם לכן, ואינו יודע עליו דבר. קפקא הקדים כאן כדרכו ב-90 שנה את המציאות המתגבשת לנגד עינינו, שבה מבואותינו ומוצאותינו פתוחים לכל. ספרו של ניב אחיטוב עוסק בתופעה זו של עולם ללא סודות. "האם אתם חושבים באמת שיש לכם חיים פרטיים?" הוא שואל ומשיב במניית הגורמים שהמידע אודותינו מצוי בידם: "רשות הרישוי במשרד התחבורה, מס הכנסה, ביטוח לאומי, מס ערך מוסף (אם אתם עצמאים) חברת האשראי שלכם, כל בנק שעבדתם איתו אי פעם, סוכן הנסיעות שלכם, כל חברת תעופה שאתם ברשימת הנוסעים המתמידים שלה, חברת הטלפון, חברת החשמל, ארגונים מקצועיים, העירייה לשלוחותיה, משרד החינוך, ספק שירותי האינטרנט שלכם, ועוד רבים" (עמ' 17-18).

במקום להתקומם נגד ההתפתחות של חברת המידע הפתוח, למשל באמצעות השקעה באמצעים לחסימת מידע שהוא רואה אותם כחסרי סיכוי, מציע אחיטוב להתבונן בתופעה נכוחה ולהיערך למהפכה המתחוללת לנגד עינינו, המתאפיינת בהפצה ההמונית של מחשבים אישיים והתחברותם אלה באלה ברשתות תקשורת, בהתפתחותן של מערכות בין-ארגוניות להעברת מידע ולמסחר אלקטרוני, בפיתוח לויני ריגול, ועוד. כאשר אין עוד אפשרות לממש באופן מוחלט אבטחה של מידע עסקי או אחר, ראוי לבחון את האפשרות החלופית ולהצטרף לחברת המידע הפתוח.

הספר מציע שתי תחזיות - האחת אופטימית והאחרת פסימית - ביחס לטיבה של חברה זו. במרכז התחזית האופטימית עומדת האפשרות של יצירתיות עסקית הנובעת מכך שבחברת מידע פתוח התחרות לא תהא עוד על המידע עצמו אלא על השימוש היצירתי בו. כמו כן מוצע תרחיש של הפסקת מרוצי חימוש בשל אי האפשרות לשמור בסוד על תהליכי מחקר ופיתוח בכל אחד מהצדדים. במרכז התחזית הפסימית עומדת הפגיעה בחירויות האזרח בשל השליטה של ממשלות ותאגידים במידע ההופך את ביתו-מבצרו של אדם לחדר הקירות משטרת. המחבר מציב אתגר משמעותי בשאלו האמנם ראוי לראות בשמירה

אלא מפני צמיחתו של דור שהחיים בצל השעבוד לטכנולוגיות המידע יהפכו טבעיים עבורו.

מהפכת המידע כבר החלה להניב שינויים מעניינים בהקשר זה - למשל, התפוצה הרבה של "סיפורים אישיים" בתכניות טלוויזיה ובמוספי סוף שבוע שיבשה בלא הכר את האבחנה בין המרחב הפרטי והציבורי, והיומנים המקוונים באינטרנט, שבהם בני אדם מפרטים כל רגע בחייהם עבור קהל גולשים אנונימי, יוצרים ללא ספק התייחסות חדשה למושגי יסוד כגון פרטיות, אינטימיות, קשר אנושי ועוד. לסיכום, צודק אחיטוב בכתבו כי שאלות אודות סודיות, פרטיות ומגבלות על מידע הן המפתח לעיצובה של חברת המידע הפתוחה, אך עצם האפשרות להעלות שאלות כאלה תלויה בסביבה אינטלקטואלית שחדר החקירות המשטרתי, או לצורך זה חדר הצ'ט באינטרנט, אינם מעודדים את פריחתה.

בניגוד לאופטימיות השורה על ספר זה, אני נוטה אפוא יותר לראות את העתיד במונחי האפשרות המועלית בו בדבר "חברת המידע הפתוח שירדה מהפסים. היא אינה משפרת את חייהם של הכל, אלא מעוותת, נשלטת על ידי אנשים מעטים, והופכת את העולם לגיהנום עלי אדמות" (עמ' 79).

וננקוט אמצעים פעילים לעצבה על פי עקרונות המוסר, סבור אחיטוב, נוכל להגדיל את הסבירות שהעידן הקרב יהיה אולי מהטובים שפקדו את המין האנושי.

אך כאן טמונות כמדומה שתי בעיות. ראשית, האפשרות שהציבור יחליט על עתידו, בין אם על פי חישובי עלות-תועלת ובין אם על פי עקרונות מוסר, עומדת בסתירה לדטרמיניזם הטכנולוגי העובר כחוט השני בדיונים על מהפכת המידע הפתוח. אמנם אחיטוב אינו מקבל את המהפכה הזו כדטרמיניסטית, אך גם הוא סבור כי "השיקולים המוסריים הכרוכים במידע פתוח - חשובים ככל שיהיו - אינם יכולים למנוע את התפתחותו בדיוק כפי שהשיקולים המוסריים הכרוכים בשימוש בנשק גרעיני אינם מסוגלים למנוע את השימוש בו - ולא מנעו ממנו להוביל לתוצאות ברוכות ומוזיקות" (עמ' 20-21).

שנית, כפי שהראה הרברט מרקוזה בספרו האדם החד מימדי, התפתחותם של עקרונות מוסר אינה עצמאית מכוחות מטריאליים וטכנולוגיים; התביעה לחירות, למשל, התפתחה כחלק מתנאי המהפכה התעשייתית המוקדמת. וכך, הבעיה אינה כיצד לשמור על האדם שוחר החרות מפני מהפכת המידע אלא איך לשמר את התנאים שהביאו מלכתחילה לתביעה לחירות בתולדות האדם. כלומר, החשש אינו מפני פגיעה בחירותם של אנשים החרדים לה

העתונות הישראלית בתחילת אינתיפאדת אל-אקצא

דניאל דור, עתונות תחת השפעה, הוצאת בבל, תל אביב 2001.

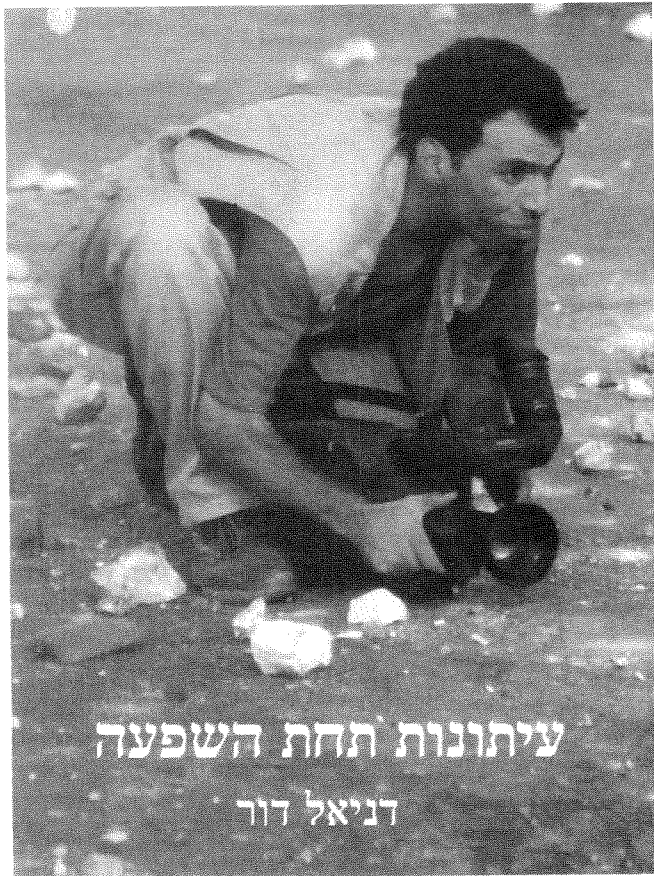
ענת בילצקי

בהקשר לידיעות העתונאיות שהציפו אותנו בשלושת השבועות הראשונים של אינתיפאדת אל-אקצא, ולתרום בעזרת ניתוח זה להבנתנו את המאורעות עצמם. ביחס לחלקה השני של המשימה לא ארחיב, שכן הצורך "לעורר כמידת האפשר את הדיון הציבורי בשאלת מהותה של האינתיפאדה הזאת, סיבותיה ואופייה" היה, ונשאר, אחת הבעיות העמוקות שאינן מקבלות מענה זה שנה וחצי; כל ספר מן הסוג הזה יכול להועיל. חלקה הראשון של המשימה החשיפה המדוקדקת של התנהגות עתונאית בימים ראשונים של בהלה מושג בכך שהספר עתונות תחת השפעה מספק עובדות, ניתוחים, תובנות, והסברים מרתקים, אפילו מדהימים.

למען הסדר הטוב יש לציין את התזה העיקרית שלפנינו ואת נושאי הפרקים המאיירים אותה. באופן מהותי ועמוק, העתונות הישראלית התנהגה עם פרוץ האינתיפאדה כעתונות הנתונה להשפעת פחד, זעם, שנאה ובורות. באופן מעשי, ה"השפעה" על העתונות שדור מאתר, הינה התעמולה של הרשויות - הממשלה, צה"ל, השב"כ

הפילוסופית שבי רוצה להזכיר שאין עובדות, יש רק פרשנויות ופירושים. במלים אחרות, אין טענה, ותהא התיאורית ביותר, היכולה להיות נייטרלית; היא לעולם תלויה הקשר, תלויה עניין, תלויה אינטרסים, תלויה מטרות ורצונות ואהבות ושנאות - ופחדים. כך גם הטענות של העתונאי. אחת היומרות של העתונות החוקרת (להבדיל מן העתונות הפובליציסטית, שלה משלמים בדיוק על עשייתה הרענתית) שהיא אובייקטיבית וחסרת פניות. גם אם ניתן להבחין לעתים בין העתונות הדיווחית גרידא (כתבתנו לענייני...), לבין העתונות הפרשנית (פרשנו לענייני...), אפשר, יחד עם זאת, לומר ששתיהן מחשיבות עצמן כמוסד נייטרלי שאינו נוקט עמדה אלא רק מדווח ומפרש עבור הקורא. תפקידו של הניתוח הפילוסופי-סמנטי-פוליטי של דברי העתונאים הללו יהיה, אם כן, להצביע על היות הדיווחים עצמם מוטים, ולנתח את ההטייה.

דניאל דור לוקח על עצמו משימה כפולה: לבצע את הניתוח הנ"ל לאו דווקא מן ההיבט הפילוסופי, אלא מן ההיבט הלשוני-תקשורתי

עיתונות תחת השפעה
דניאל דור

ברמת הדיון והדיווח - לפחות על הספר הזה - מעבר למה שהיא מרשה לעצמה בדרך כלל, והרבה מעבר למה שהיא מסוגלת בעיתות משבר. לא מפליא, אם כן, שהעיתונות הכתובה התנהגה כפי שהיינו מצפים: בעתון הארץ התייחסו לספר מספר פעמים לא זניה, אך ידיעות אחרונות ומעריב התעלמו ממנו לחלוטין.

הספר "הצליח" יותר במקומות חוץ עתונאים, כאלה שמשיקים לתקשורת; בהם התנהלו, וממשיכים להתנהל, ימי עיון, כנסים, הרצאות אורח וכדומה המקדישים עצמם לסוגיות הכואבות שהספר מעורר. מי שעניינו בתקשורת אינו מקצועי גרידא, אלא פוליטי ואפילו מוסרי - ימצא בספר זה יותר סיפוק: סטודנטים ערבים בקמפוסים של האוניברסיטאות בארץ נושאים בתיקיהם את עתונות תחת השפעה כספר "חובה", כעדות מסייעת, ככתב אישום ולפעמים ככתב הגנה. כדאי היה שימש כן גם עבור אחרים.

וכדומה. באופן הקונקרטי ביותר אנו, הקוראים, היינו נתונים להשפעתם של אלה בעתונות שמחליטים על מיקומם וכותרותיהם של הדברים הנקראים, דהיינו - העורכים (ולפעמים הפובליציסטים) ומדיניות העריכה שלהם. שלוש הרמות הללו - המהותית, המעשית, והקונקרטית - שזורות באופן הדוק לאורך הספר ומשמשות חיזוק ראייתי זו לזו. כך עובר דור, פרק אחר פרק, עם דוגמאות אין ספור, דרך שבעה חטאי העתונות בתקופה הקצרה הזאת: העריכה התעמולתית של עמודי החדשות, ההאשמה החד משמעית את ערפאת, ורק אותו, בייזום האינטימאדה, זריעת הבהלה האפוקליפטית, שקר האיפוק, ההתלהמות נגד ערביי ישראל, הדה לגיטימציה המוחלטת של ערפאת והפלסטינים כ"פרטנרים" לשלום, והשכנוע העמוק כוונותינו הטהורות. (מפאת קוצר היריעה לא נוכל לאזכר את הדוגמאות המאלפות שעושות את עבודתו של דור כה משכנעת. נזכיר רק את הדוגמה הפותחת את הספר: הסקר עליו דיווח עתון תל אביב ב-13 באוקטובר 2000, בו אמרו 40 אחוז מהיהודים שהם מעריכים שאם תתרחש מלחמה בין ישראל למדינות ערב יתקפו ערביי יפו את היהודים שבעיר. הכותרת של העתון ועקה: "בשעת מלחמה - ערביי יפו יתקפו את תל-אביב". חשוב לציין, ודור חוזר ומציין זאת, כי הידיעות עצמן, לא כל שכן איומתן, הפרכתן, והערכתן, אינן עניין של מה בכך. קריאה מעמיקה בכל דפי העתונים מצביעה על כך שאפשר היה לקבל תמונת מציאות מורכבת יותר מזו הפשטנית והקונצנזואלית - "אנחנו צודקים, אנחנו רוצים שלום - אבל אין לנו, לעת הזאת, פרטנר בצד השני" - שמשקפת בכותרות עמודי החדשות, ושהשתרשה בציבור היהודי בישראל. מכיוון שאפשר לראות בדיווחי העתונים ובניתוחי הפרשנים את המורכבות הזו, ומכיוון שבכל זאת נוצר קונצנזוס פשטני כזה, יש טעם לחשוף ולהסביר את המעשה העריכתי/עתונאי שהביא לסטייה כה גדולה מן המציאות. את החשיפה מבצע דור באנליזה לשונית מדוקדקת של כל מלה ומלה במאות כתבות ודיווחים מדברי הימים ההם. את ההסבר אפשר לסכם בארבע נקודות: הסתמכות העתונים על מידע ממוסד; התגייסות העתונים למשימת האחדות הלאומית; התעלמות מן הכיבוש המתמשך; אמונה במאמציו העילאיים של ראש הממשלה ברק לשלום.

כיון שבתקשורת עסקינן, יש טעם - ואף הכרח - לשאול כיצד הגיבה התקשורת עצמה על ספר חשוב העוסק בה עצמה. הן הטעם, והן ההכרח, מצויים בשאלת הרלוונטיות של הספר לאלה שהוא מתיימר לתאר; ולא רק לתאר, אלא בעיקר להשפיע עליהם בכך שיעסקו, ולו במעט, ברפלקסיה-עצמית, ואולי אפילו בביקורת עצמית. ברי הדבר שיש פרדוקסליות מעניינת בשאלת העיסוק של התקשורת בעיסוק בתקשורת בעיסוק בתקשורת. הדבר משול לדמות הניבטת במראה הרואה עצמה במראה הרואה עצמה במראה.

לו רצתה העתונות להימלט מן הרגרסיה ההרסנית שעלולה להוביל לעיסוק עצמי נרקיסיסטי במקום חשיפה ביקורתית, היה עליה להתעלות

"מעריב" – מבט מבפנים

יובל אליצור, משחרית עד מעריב - פרקי חיים בעתונות, הוצאת תעודה, תל-אביב תשס"ב.

מרדכי נאור

והושף תוך כדי כך את חולשות העתון, אף בימים שנחשב לנפוץ ולמשפיע ביותר בארץ. את צמרת העורכים והמנהלים, לאחר פטירתו של המייסד והעורך הראשון, ד"ר עזריאל קרליבך, דן המחבר ברותחין ופעם אחר פעם מבקר את חששם משינויים, דבר שהביא בסופו של דבר לשקיעת עתונם וסייע לעלייתו-מחדש של מתחרהו - ידיעות אחרונות. רק מעטים מבין בכירי מעריב זוכים אצלו למנות חסד. יש בספר לא מעט גילויים ופרטים על הנעשה מאחורי הקלעים של העבודה העתונאית, כמו גם על קשריהם של ראשי העתון, ועתונאים בכירים בכלל, עם מנהיגי המדינה וקובעי מדיניותה. לזכותו של אליצור ייאמר, שאין הוא מגלה טפח ומכסה טפחיים. הוא מגלה יותר מאשר הוא מכסה.

כך, לדוגמה, הוא מביא פעם נוספת, ובהרחבה מסוימת, את פרשת ה"פוטש" - הנטישה המאורגנת של בכירי ידיעות בפברואר 1948, והקמת ידיעות מעריב שהיה תוך תקופה קצרה למעריב. הוא

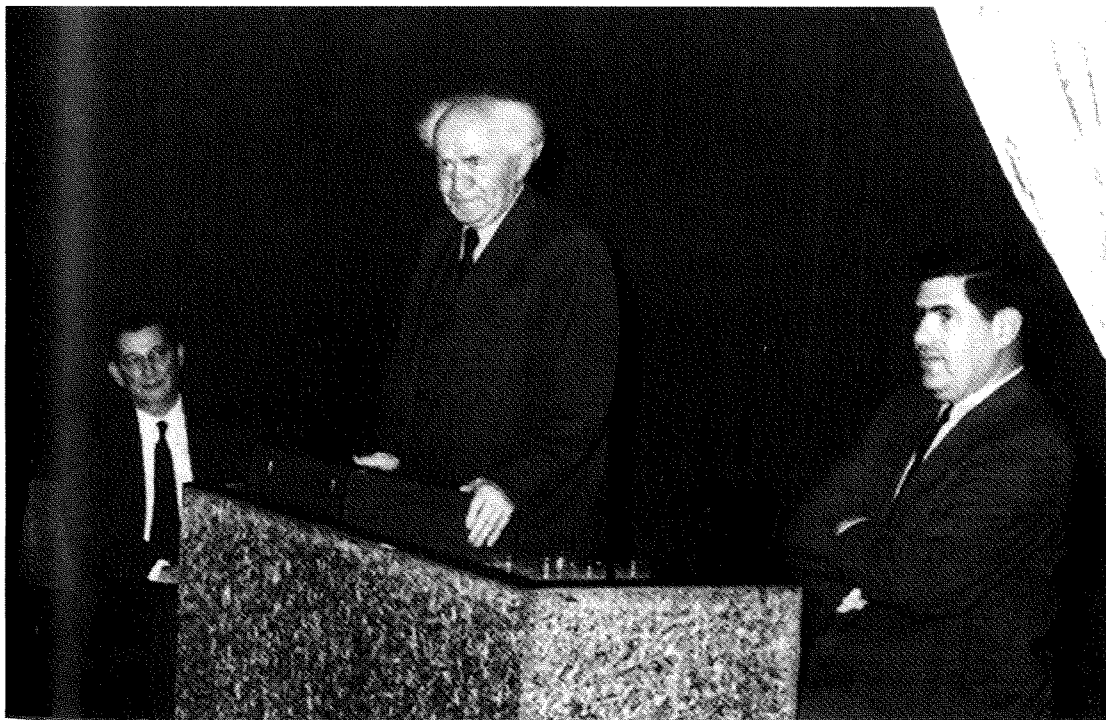
תולדות העתונות בישראל אינן גדושות בספרי זיכרונות. רק מעטים מהעורכים ומהכתבים הבכירים העלו את זכרונותיהם על הכתב. אל מעטים אלה צירף באחרונה יובל אליצור, שהיה מזוהה במשך עשרות שנים עם הכתיבה הכלכלית במעריב, את זכרונותיו.

אליצור (מקודם זילברשטיין) הוא איש תקשורת מנעוריו ממש. בספרו הוא מגלה, כי את הקריירה התקשורתית שלו החל בשידורים העבריים של קול ירושלים, תחנת השידור של ממשלת המנדט, שבה השתתף בתסכיתים ואף כתב כמה מהם עוד בטרם מלאו לו 15 שנה. מאוחר יותר ערך את ביטאון תנועת הצופים, היה נכון, כתב בעתון אשמורת והיה מראשוני הכותבים בבמהנה ובביטאון חיל האוויר. כן עבד תקופה קצרה בקול ישראל, והוא שהציע, לדבריו, לתחנת השידור הצבאית שעמדה לקום ב-1950 - את שמה: גלי צה"ל.

לאחר שלמד עתונאות בארצות הברית, חזר ארצה והתקבל להארץ. לאחר תקופה קצרה יחסית כעורך-לילה וככתב כלכלי

בירושלים עבר למעריב, מונה לעורך המדור הכלכלי, הרבה לכתוב כתבות ותחקירים כלכליים והגיע לדרגת סגן עורך. סיפורו האישי הוא גם סיפורו של מעריב, החל מימי הזוהר שלו בשנות ה-50, עת התנוססה מתחת ללוגו העתון השורה "העתון הנפוץ ביותר במדינה", ועד ראשית שנות ה-90, ימי משברים, מאבקים וחילופי-בעלויות, כשמעריב מנסה, ולא הצלחה, להדביק את הפער בינו לבין ידיעות אחרונות, המכונה כיום "העתון של המדינה".

סיפורו של אליצור אישי מאוד, ואינו מחמיא למעריב. הוא שם עצמו במרכז

תצלום מהספר: אליצור (מימין) במסיבת עתונאים של ראש הממשלה הראשון, ד. בן גוריון

בליווי מספרים ותחזיות... דיסנצ'יק הסתפק בתרופות משככות כאבים ולמרבחה האסון נעזר בגרועות ובמוטעות שבהן. (עמ' 238). הגרועה מכולן, אליבא דאליצור, היתה החלפת אותיות העתון - מפרנקריהל הוותיק לנרקיס החדשני, מהלך שנכשל לחלוטין.

חבל שבפרטים העתונאיים וההיסטוריים הרבים שהספר גדוש בהם, נפלו כמה שיבושים. לדוגמה: אליצור כותב כי במחצית שנות ה-50 "נפוץ הארץ ב'כמה אלפי גיליונות", ולא היא. עוד לפני כן הגיעה תפוצת העתון ל-23-27 אלף עותקים. (הנתונים הם משני מחקרים שונים: של אונסק"ו ושל מעריב ופרטים עליהם מופיעים בקשר מס' 23, עמ' 81). כן חלו כמה טעויות בציוני השנים. מתוך הטקסט עולה, כי נות מוזס, העורך האחראי של ידיעות אחרונות נספה בתאונת דרכים ב-1990. השנה הנכונה היא 1985; שמואל שניצר התמנה לעורך מעריב לא ב-1982 אלא שנתיים קודם לכן, ב-1980. כך, על כל פנים, כתוב במעריב מדי יום שישי בתחתית עמוד 2.

אם נחזור לאליצור ולעבודתו בת 35 השנה במעריב, ראוי לציין כי הוא מדגיש יותר מפעם אחת בספרו את חופש הכתיבה והביקורת שניתן לו כמעט בכל המקרים, אף שלכתיבתו היה לא אחת אופי ביקורתי ביותר, וה"נפגעים" היו בכירי המדינה, מוסדות ומפעלים. נושאים אחרים המועלים בספר: עבודתו של אליצור ככתב-חוץ בישראל, השתתפותו במאבק נגד החרם הערבי, גיחותיו לתפקידים מדיניים-כלכליים מטעם משרד החוץ במהלך השנים וספרים שכתב, שהגודע שביניהם נקרא "הממסד" (1973) והוא פרי עבודה משותפת עם העתונאי אליהו סלפטר.

אינו מסתיר את התלבטותו, האם זה היה מעשה חכם ואמיץ של עתונאים המבקשים לפרוש ממקום עבודה נוקשה שהצר את צעדיהם והקימו "עיתון מסוג חדש", או שיש דווקא לגנותם, על שפרשו ממקום עבודתם כ"גנבים בלילה" (המינוח שלו, עמ' 127). "עם כל ידידותי לחברי במעריב, אינני מוכן גם היום לקבוע עמדה נחרצת בנושא זה," הוא כותב.

למי שמעוניין לעקוב אחרי "מלחמת העולם" הנטושה בין שני עתוני הצהריים, הנמשכת מאז פרישת בכירי ידיעות אחרונות בתחילת מלחמת העצמאות והקמת מעריב, ועד ימינו - אליצור מספק לא מעט פרטים, ומסביר, תוך הלקאה עצמית לא מבוטלת כאחד מבכירי מעריב, אם כי רוב הזמן לא מהשורה הראשונה ממש, את הסיבות שהביאו עם השנים, הן לנסיקתו המטאורית של העתון והן לצלילתו עד כדי סיכון המשך הופעתו. אילולא נרכש על-ידי איל העתונות הבריטי רוברט מקסוול, שהזרים אליו הון רב, ולאחר מותו המסתורי עבר ידי משפחת נמרודי, לא ברור אם מעריב היה שורד.

בשלב מאוחר - מספר לנו אליצור - הוא ריכו בידיו כמות קטנה של מניות העתון, וכך היה עד אישי לתהליך הרכישה של מקסוול. קודם לכן היה שותף לניסיון ההמראה של העתון, בהנהגת העורך החדש עידו דיסנצ'יק (בנו של העורך השני - אריה דיסנצ'יק), ניסיון שהביא את העתון כמעט להתרסקות. אליצור אינו חוסך את שבט ביקורתו מדיסנצ'יק ומהצוות שהביא כדי להוציא "מעריב חדש". "עידו דיסנצ'יק, כך התרשמתי, רצה עתון דמוי ידיעות אחרונות, אך מצועצע ומתוחכם יותר. לא זכור לי דיון מעמיק אחד במוזכרות המערכת או בהנהלה, שבו הועלתה הסכנה לעצם קיום העתון במלוא חריפותה,

מקופחי התקשורת הישראלית

אלי אברהם, ישראל הסמוייה מעיני התקשורת - הקיבוצים, ההתנחלויות, ערי הפיתוח והיישובים הערבים בעתונות, אקדמון, ירושלים 2001.

ויקי שירן

וכך הנציה סטריאוטיפים שליליים לגביו. יש לכך משמעות חברתית עמוקה מפני שלדימויים התקשורתיים השפעה רבה על הבניית מציאות כ"אמיתית" בקרב הציבור. אבל הספר מקיף ומורכב הרבה יותר מאשר עיסוק בסטריאוטיפיזציה. בכללו הוא מפענח את מוקד הכוח התקשורתי וחושף את תפקידו ומקומו בתהליכים חברתיים ופוליטיים.

הספר מתבסס על מחקר כמותי ואיכותי שבדק את דפוסי הסיקור ב-800 גיליונות הארץ וידיעות אחרונות, שנדגמו לאורך ארבעה עשורים. המחקר הסתייע גם בעשרות ראיונות עם עורכי עתונים, כתבים, דוברים ואישי ציבור שונים.

ב"פריפריה" הנחקרת בספרו של אברהם ארבע קבוצות מרכזיות:

ישראל הסמוייה מן התקשורת, ספרו של אלי אברהם, הוא ספר חובה לכל אדם המתעניין בתקשורת ובתפקידה בעיצוב ההווה הישראלית. הספר מנתח את אופני הייצוג של הפריפריה בעתונות הכתובה, מראשית שנות ה-60 ועד אמצע שנות ה-90. סביר להניח שממצאי המחקר הולמים גם את המתרחש בעתונות האלקטרונית שבמובנים רבים אימצה את הדפוסים שכוננה העתונות הכתובה, שלא לדבר על כל שכללי הארגון והפרופיל האנושי של העורכים והעתונאים ברדיו ובטלוויזיה דומים למצוי בעתונות הכתובה. מכאן חשיבותו של הספר: הוא מציב מראה מול המרכז התקשורתי הדומיננטי ומצביע על האופן שבו הוא מייצב ציבורים שלמים בתודעה החברתית כשוליים חברתיים,

הערבים המונים יחד כשני מיליון תושבים. היישובים הערבים סובלים גם מסיקור מועט יחסית לגודל אוכלוסייתם. לעומתם, היקף הסיקור של ההתנחלויות נרחב מאוד, יחסית לגודלן, אם כי אפיו אינו חיובי. אברהם מגלה שהגורם המשפיע ביותר על דפוסי הסיקור הוא הקירבה החברתית-פוליטית של הציבור המסוקר אל מוקדי הכוח בחברה ואל מוקדי הכוח של העתונות. בפרפרזה של החוכמה העממית ניתן לומר, "אמור לי מי חבריך ואומר לך איך יכתבו עליך". אברהם מצביע, למשל, על עמידות דפוס הייצוג החיובי של הקיבוצים למרות השחיקה המתמדת שחלה במעמד הציבורי, המיתולוגי, מאז סוף שנות ה-70. מן הראיונות עולה, כי העובדה שרקע בית הגידול של עורכים ועיתונאים דומה (אשכנזי, חילוני, שמאל-ליברלי) היא שתרמה לכך. גם האופן בו העתונות מסקרת וממשיגה את שאר יישובי הפריפריה מושפע מרקע זה.

יותר מכך, לעתונות סדר יום משלה, בניגוד להצהרתה על נייטרליות ועל היותה רק "משקפת" של החברה. לעובדה זו יש לייחס, ככל הנראה, את אטימותה לסדר היום של ערי הפיתוח ולאופי הסיקור של ההתנחלויות. מחקרו של אברהם גם מעיד שסיקור הפריפריה אינו עניין של ריחוק גיאוגרפי מן המרכז. למשל, מרכזיות הסיקור של ההתנחלויות וגודש הסיקור אינם מושפעים מגודל האוכלוסיה או מריחוקם הגיאוגרפי.

החולשה הגדולה של הספר היא היעדר יד עורכת. הדבר בולט לכל אורכו: למן החלוקה לפרקים ולתת-פרקים, שלא פעם אינה ברורה, מיותרת ואפילו מעכבת את רצף הקריאה וההבנה, ועד למראי מקום המפוזרים ברשלנות בלתי נסבלת. כמו כן, הפרקים התיאורטיים בחלק הראשון של הספר ארכניים ודי מיותרים. נדמה שנתרו כפי שהיו, אולי, בעבודת דוקטורט (שם כותבים סטודנטים המבקשים להוכיח את בקיאותם בספרות שבתחום). כאן הם כרחיים על צווארו של מחקר מאלף, ויש גם חזרות למכביר. ברור שרצוי תמיד לעגן מחקר חלוצי בספרות תיאורטית רחבה, אך מובן שאין צורך להסתמך בכל משפט שני על חוקר או כותב אחר.

כאמור, אברהם היה זקוק לעורך/ת וכן לגישה יותר בוטחת בעצמה. כוחו האנליטי והפרשני ניכר לעין בכל מקום שבו הוא עוסק ישירות בממצאי המחקר. שם הוא מציג תובנות באיזמל מעודן וביקורתי והן מאויירות במובאות קולעות מתוך ראיונות. או הוא גם חכם ומעניין. לסיכום, מדובר במחקר חשוב המעלה ממצאים מאלפים. ללא ספק לא ניתן יהיה ללמוד בישראל תקשורת, מדע המדינה ומדעי החברה, בלעדיו.

ערי הפיתוח (1,100,000 תושבים), היישובים הערבים בתחומי הקו הירוק (800,000 תושבים), הקיבוצים (124,000 תושבים) וההתנחלויות (116,000 תושבים). (הנתונים לקוחים מפרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1996). המחקר מצא שהקיבוצים, שהם חלק זעיר מן הפריפריה, זכו לסיקור חיובי לאורך השנים, אם כי בשנות ה-90 התחילה המגמה להשתנות. לעומת זאת, בולט הסיקור השלילי המתמשך של ערי הפיתוח והיישובים